

תשובה. אפשר לצרף קטן מגיל שש שנים לזימון בשלשה, אבל אין לצרף קטן לזימון בעשרה אלא מגיל תשע שנים ומעלה.

א"י תשנ"ח

פרק יד דיני ברכות

א. שאלה. השותה שמן זית, האם מברך עליו.

תשובה. השותה שמן זית בלא תערובת, אין לו לברך עליו, ועל כל פנים יברך שהכל נהיה בדברו על דבר אחר ויכוין לפטור שמן זה.

ב. שאלה. מה מברכים על רסק פירות.

תשובה. על רסק פירות מברך שהכל נהיה בדברו, ואם בירך עליו בורא פרי העץ יצא, ואף על רסק תפוחי אדמה (פיר'ה) יש לברך שהכל נהיה בדברו.

מזיק, ולא נראה שנשתנו הטבעים מזמן מרן שהעתיק דין זה, ואע"פ שנראה שאינו מזיק, אין זה ראייה כלל, שאפשר שמזיק באופן שאינו ניכר. ולכן אין לברך על שמן זית. ועכ"פ הרוצה לשתות שמן זית, יברך ברכת שהכל על דבר אחר, ויפטור את השמן זית, וכך יוצא מידי כל ספק, ועוד שלשיטת הרמב"ם בפרק ח' מהלכות ברכות הלכה ב', יש לברך על שמן זית לבדו שהכל נהיה בדברו, והביאו הטור בסימן ר"ב, וא"כ יש לברך שהכל על דבר אחר ולפטור את השמן זית, כדי לצאת ידי חובת דעת הרמב"ם, וכן כתב בכה"ח שם אות מ', שמטעם זה יש לברך שהכל על דבר אחר ולפטור את השמן זית, ע"ש.

ב. בשו"ע בסימן ר"ב סעיף ז' כתב, תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעיניהם, אפילו הכי לא נשתנית ברכתן, ומברך עליהם בורא פרי העץ, ולבסוף ברכה מעין שלש. והוא לשון הרמב"ם בפרק ח' מהלכות ברכות הלכה ד'. והנה מלשון שמיעכן ביד, משמע דוקא אם מיעכן ביד, שאינו מתמעך לגמרי, הוא שמברך עליהם בורא פרי העץ, אבל אם מיעכן לגמרי במכתשת, נחשב נשתנית צורתו, ומברך שהכל נהיה בדברו. וכן כתב רש"י בברכות ל"ח ע"א ד"ה טרימא, שהם כתושים קצת ואינם מרוסקים, ע"ש, וכן כתב בתרומת הדשן בסימן כ"ט, והובא בכ"י שם, וכן כתב הטור שם.

עליו, ומצטרף בין לשלשה ובין לעשרה. ובכ"י כתב שם, ומש"כ הרי"ף בן ט' או י', נראה דלאו דוקא, שהרי הרמב"ם כתב בן ז' או ח', ולא משמע דפליגי בהכי, אלא ודאי כל תינוק שיודע למי מברכין מזמנין עליו, והוא שהגיע לעונת הפעוטות, דהיינו בן ז' או ח', כל חד וחד לפום חורפיה, ע"כ. ובמג"א שם ס"ק ו' כתב להחמיר דהיינו דוקא כבן ט' או כבן י', ע"ש, ובמחצית השקל וכן בברכ"י שם אות ד' כתבו, שאף שדעת מרן שכל שהוא מבן שש ויודע למי מברכין מזמנין עליו, מ"מ יש להחמיר עד שיהא בן ט', וכן כתבו עוד אחרונים. ונראה שכיון שיש שחולקים ואומרים שקטן אינו מצטרף כלל עד שיהא בן י"ג שנה, וכמבואר בכ"י וברמ"א שם, א"כ די לנו לצרפו מגיל תשע ומעלה לזימון בעשרה, שהוא זימון בשם, ורק בזימון בלא שם יש לסמוך על דעת מרן, ולצרף קטן מגיל שש לזימון בשלושה.

א. בשו"ע בסימן ר"ב סעיף ד' כתב, שמן זית, אם שתאו כמות שהוא, אינו מברך עליו כלל, משום דאזוקי מזיק ליה. (וראה עוד שם בשו"ע לענין שותה ע"י תערובת). והנה מדברי הבן איש חי בפרשת פנחס אות ט' משמע שמברך על שמן זית לבדו בורא פרי העץ, ודבריו צריכים עיון, שהרי מדינא דגמרא אין מברכים על שמן זית, כמבואר בברכות ל"ה ע"ב. ויש שרצו לומר שנשתנו הטבעים, וכיום אין שמן זית

ג. שא"ה. מה מברכים על ריבה (מרקחת פירות).

בדברו, אך אפשר שעכ"פ עצם הסברא שכתב המג"א בשם התרומת הדשן נכונה, וכל שדרכו בכתישה וריסוק, אין משתנית ברכתו בשל כך.

ולפי דברים אלו יש לבאר, שמה שכתב מרן בסימן ר"ה סעיף ד', שאם חתך ירקות לחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתן מפני כך, היינו אפילו שחתכן לחתיכות קטנות מאוד מברך בורא פרי האדמה, כיון שלשיטת מרן אין הברכה משתנית אפילו אם נתרסק לגמרי.

אולם למעשה נראה שאף שכן דעת מרן, מ"מ כיון שיש חולקים וסוברים שבנתרסק לגמרי מברך שהכל נהיה בדברו, וכן דעת רש"י והתרומת הדשן והטור, וכן נראה דקדוק לשון הרמב"ם, שדוקא במיעכן ביד לא נשתנית ברכתן, דאל"כ היה לו להרמב"ם לסתום ולומר שמיעכן בסתם, וכן כתב הדרישה לבאר בדברי הרמב"ם, יש לחוש לסברתם, שהרי קי"ל דאמרינן סב"ל אף נגד דעת מרן, ויברך עליהם שהכל נהיה בדברו. וראה להלן בתשובה י"ב מה שנתבאר לענין ריסוק ירקות בפומפיה, ע"ש. ולכן אם מרסקים תפוחי אדמה או תפוחי עץ לגמרי, ברכתם שהכל נהיה בדברו.

ומטעם זה יש לברך ברכת שהכל נהיה בדברו על משמש מעוך לגמרי (לדר), וכן כתב בברכ"י כאן אות ב', וכן כתב ברב פעלים חלק ב' סימן כ', וכתב שכן המנהג, ע"ש. וכל שכן לדר המצוי כיום העשוי ממחית משמש יש לברך עליו שהכל נהיה בדברו. ועכ"פ אם בירך על הלדר בורא פרי העץ יצא, כיון שכן דעת מרן.

ולענין ברכה אחרונה בלאו הכי אין ספק, כיון שבכל אופן מברך ברכת בורא נפשות רבות, מלבד אם אכל תמרים כתושים כשיעור, שאז אינו יכול לברך לא ברכת מעין שלש ולא בורא נפשות, כיון שיש בזה ספק, וכמו שנתבאר ענין זה בספר אור לציון תשובות ח"א חאו"ח סימן י"ט ע"ש, ולכן אין לאכול תמרים כתושים אלא או פחות מכזית או בתוך הסעודה. וראה עוד להלן בבאורים לתשובה י"ח לענין שיעור ברכה אחרונה בפירות מרוסקים לגמרי.

ג. אעפ"י שנתבאר בתשובה הקודמת שפירות מרוסקים לגמרי מברך עליהם שהכל נהיה בדברו,

אולם בכ"י שם כתב שדעת הרמב"ם היא דלא כרש"י ותרומת הדשן, ואפילו נתמעכו לגמרי ג"כ מברך בורא פרי העץ, ונראה שלא דקדק מלשון שמיעכן ביד שאם מרוסקים לגמרי מברך שהכל נהיה בדברו, ולפי זה מה שהביא את דברי הרמב"ם בשו"ע, הוא כמו שביאר בכ"י בדעת הרמב"ם, שאפילו מיעכן לגמרי מברך בורא פרי העץ, וכן משמע מדברי מרן בסימן ר"ד סעיף י"א, שכתב שחבושים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחים בדבש, אפילו כתושים ביותר, מברך על החבושים בורא פרי העץ, ועל העשבים בורא פרי האדמה. מוכח שאפילו כתוש לגמרי לא נשתנית ברכתו, חזינן שדעת מרן שאף בנתרסק לגמרי מברך בורא פרי העץ.

ואף על פי שבמג"א שם ס"ק כ"ב כתב שדברי מרן שמיני פירות כתושים ברכתם בורא פרי העץ, היינו דוקא כשניכר מהותו ותוארו, אבל אם נפסדה צורתו העצמית מברך שהכל נהיה בדברו, ולמד כן ממה שהרמ"א בסימן ר"ב סעיף ז' חלק על מרן, וכתב שלמעשה יברך שהכל נהיה בדברו אם נתרסק לגמרי, וכיון שהרמ"א כאן לא חלק על מרן, א"כ על כרחך שכוונת מרן בלא נתרסק לגמרי, נראה שאין הכרח מהרמ"א, שיש לומר שכיון שדעת הרמ"א שמעיקר הדין יש לברך בורא פרי העץ, ורק כתב שטוב לחוש לכתחילה ולברך שהכל נהיה בדברו, לכן לא השיג בסימן ר"ח, וסמך על השגתו בסימן ר"ב, ולעולם דברי מרן כפשוטם, שאפילו נתרסקו ביותר לא משתנית ברכתם. וראה עוד להלן בבאורים לתשובה ו' מה שנתבאר בדברי החזו"א בענין זה.

והנה בשו"ע בסימן ר"ג סעיף ז' כתב, בשמים שחוקים ומעורבים עם סוקר, הבשמים עיקר, ומברך עליהם כדין ברכת אותם בשמים. וביאר במג"א בסימן ר"ב ס"ק י"ח, שאף שהם כתושים ביותר, ומן הראוי היה לברך עליהם שהכל נהיה בדברו, מ"מ כיון שדרך הוא לכתוש ולשחוק את כל הבשמים, חשיבי קיימו במילתייהו, ולא משתנית ברכתם. והנה המג"א לשיטתו שבנתרסק לגמרי מברך שהכל נהיה בדברו, אך לפי מה שנתבאר שדעת מרן שאפילו נתרסק ביותר לא משתנית ברכתו, אין הכרח לדברי המג"א, ולכן אף לדידן דאמרינן סב"ל נגד מרן, כפי שיתבאר להלן, ומברכים על פירות מרוסקים שהכל נהיה בדברו, אפשר שאף על בשמים שחוקים יש לברך שהכל נהיה

תשובה. על ריבה העשויה בבית, שאין הפירות מרוסקים לגמרי, מברך כברכת הפרי שממנו נעשתה הריבה, ואם הפירות מרוסקים לגמרי, או שהריבה נעשתה מקליפות הפירות, מברך שהכל נהיה בדברו.

ד. שאלה. מה מברכים על שקדים המצופים בכעין סוכריה (דרו'ה).

תשובה. על סוכריות אלו מברך שהכל נהיה בדברו.

ה. שאלה. מה מברכים על שוקולד.

תשובה. על שוקולד מברך שהכל נהיה בדברו.

שהפרמ"ג כתב שאף שהסוכר רב יותר מברך בורא פרי העץ, מ"מ נראה שבזמננו עיקר דעתו של אדם על הסוכריה, שהרי הרגילות לאכול שקדים בלי סוכר. ולכן נראה שלכו"ע יש לברך כיום על סוכריות אלו שהכל נהיה בדברו. ועל כל פנים לא יהא אלא ספק, ספק ברכות להקל, ומברך שהכל נהיה בדברו. וראה גם בספר כרם שלמה (קצין) שכתב שיש מנהג בארץ ישראל לברך על סוכריות אלו שהכל נהיה בדברו, ע"ש.

וכל זה בשקדים המצופים סוכר (דרו'ה), אבל שקדים ובוטנים מסוכרים המצויים כיום, המצופים סוכר או סוכר וקמח, ודאי שהפרי הוא העיקר, ולא בא הסוכר אלא להטעים ולמתק את הבוטן, ויש לברך עליהם כברכת הפרי.

ה. יש להסתפק בברכת השוקולד, והנה גדול אחד רצה לומר שמברכים עליו בורא פרי העץ, כיון שעשוי מפולי קקאו הבאים מן העץ, ואף שהם שחוקים, דמי למש"כ בשו"ע בסימן ר"ג סעיף ז', שבשמים שחוקים ומעורבים עם סוכר מברך עליהם כברכת הבשמים, וכמו שביאר במג"א בסימן ר"ב ס"ק י"ח בשם התרומת הדשן, שאף שהם כתושים, כיון שדרך לכתוש ולשחוק את הבשמים חשיבי קיימו במילתייהו, וא"כ הוא הדין בקקאו שדרך לשחוקו, צריך לברך עליו בורא פרי העץ. וראה עוד בזה כבאורים לתשובה ב', ע"ש.

אולם נראה שיש לברך על השוקולד שהכל נהיה בדברו, והטעם לכך הוא, שהרי עץ הקקאו הוא מעצי סרק, ומרן כתב בשו"ע בסימן ר"ג סעיף ד', שעל פירות שמוציאין אילני סרק מברך שהכל נהיה

מ"מ על ריבה העשויה בבית מברך כברכת הפרי, משום שבדרך כלל בריבה זאת אין הפירות מרוסקים לגמרי, ורק נשתנתה צורתם המקורית, ולא ניכרים כעת, וכבר נתבאר שכל שלא נתרסק לגמרי מברך עליו כברכת הפרי. ואמנם אם נתרסקו הפירות לגמרי מברך שהכל נהיה בדברו.

וכל זה בריבה הנעשית מהפירות עצמם, אבל אם נעשית מקליפות הפירות, נחלקו האחרונים בזה, לדעת המג"א בסימן ר"ב ס"ק י"ז מברך על קליפות אלו בורא פרי העץ, ולדעת הט"ז בסימן ר"ד ס"ק ט"ו והגר"ז בסימן ר"ב סעיף ט' מברך עליהם בורא פרי האדמה, ולדעת האליהו רבה בסימן ר"ג ס"ק ב' מברך עליהם שהכל נהיה בדברו, וקי"ל ספק ברכות להקל, ומברך שהכל נהיה בדברו, וכן כתב בכה"ח בסימן ר"ב אות נ"ד, ע"ש.

ד. בברכת השקדים המצופים סוכר ישנם ג' דעות, דעת הפרמ"ג בסימן ר"ד בא"א ס"ק כ"ה שאף אם מצופין לגמרי, ואף אם הסוכר מרובה מהפרי, הפרי עיקר, ומברך עליהם בורא פרי העץ, וכן כתב בשכנה"ג שם ס"ק ג'. ובבא"ח בפרשת פנחס אות ט"ו כתב שאביו היה מפריד הסוכר מהשקדים, והיה מברך על השקדים בורא פרי העץ, ועל הסוכר שהכל נהיה בדברו, אולם הביא שמנהג בגדד לברך עליהם שהכל נהיה בדברו, וכתב שם שראוי להורות כמנהג אביו, ע"ש.

אולם נראה שהסוכריות שבזמן הגאון רבנו יוסף חיים היו בעטיפה דקה, ולכן הסתפקו בכרכתם, אבל כיום שהעטיפה של הסוכר עבה יותר, הסוכריה עיקר, ומברך שהכל נהיה בדברו. ואף